

Бердібаева С.Қ., Гарбер А.И.,
Садықова Н.М.,
Байжұманова Б.Ш.,
Бердібаев С.Қ., Файзулина А.К.

**Кәсіби білім берудің
дуалды жүйесі: мәселелер
және келешегі (Германия
мысалында)**

Berdibayeva S.K., Garber A.I.,
Sadykova N.M.,
Baizhumanova B.Sh.
Berdibayev S.K., Faizulina A.K.

**Dual system of professional
education: problems
and prospects
(On the example of Germany)**

Бердибаева С.Қ., Гарбер А.И.,
Садықова Н.М., Байжұманова
Б.Ш., Бердибаев С.Қ., Файзу-
лина А.К.

**Дуальная система профес-
сионального образования:
проблемы и перспективы (на
примере Германии)**

Мақалада Германиядағы кәсіби білім берудің дуалды формасын дамыту тәжірибелері мен маңыздылығы қарастырылады және қолөнерге оқытуды дамытудың дәстүрлі негізін нарықтық жаңа әлемге сәйкес жетілдіру жолдары талданады.

Германиядағы дуалды жүйе кәсіпорынның кадрларды дайындау процесіне үнемі қатысып отыруын қарастырады, себебі кадр дайындауға кәсіпорындар көп шығын жасаса да оның қайтарымы нәтижелі болатынын, яғни сапалы кәсіби білімге кеткен шығындардың болашақ капиталға сенімді үлес қосатынын түсінуде.

Мақалада сонымен қатар Бремер зерттеу институтының зерттеулері талданады, бұл зерттеуде дуалды кәсіби білім берудің пайдалы және жағымсыз жақтары баяндалады.

Зерттеуде көрсетілгендей дуалды білім беру процесі қоғамның білім саласындағы потенциалын сақтайды және білікті жұмыс орындарына деген оқушылардың ынтасын жоғарылатады. Білім берудің дуалды жүйесі практикаға бағдарланған білім беруге ұмтылғандар үшін де тиімді болып отыр. Мақаланың қорытындысында Германиядағы дуалды кәсіби білім беруді дамыту мәселесі бойынша жүзеге асырылған ғылыми іс-сапардың нәтижелері беріледі және Қазақстанда дуалды білім берудің неміс моделін қолданудың тиімділігі негізделеді.

Түйін сөздер: дуалды білім, дуалды білім беру жүйесі, алғашқы кәсіби білім, практикаға бағдарланған білім беру, өндіріс пен білім берудің интеграциясы.

This article discusses and analyzes the relevance and expertise of the dual form of professional education in Germany and improving the basics of resuscitation traditions of apprenticeship in the relevant market of the modern world.

The dual system in Germany provides for the involvement in the process of training enterprises, which are at a fairly substantial costs associated with the training of workers, as is well known that the cost of high-quality professional training are a reliable contribution to capital.

This dual form is interested not only in learning outcomes, but also in the content of education, its organization, etc. This determines the importance of the dual system as at raining model that allows you to close the gap, the mismatch of production and educational spheres in the training of professional personnel.

A system of "the trial" of professional education, which has become a model for the future of Germany, and thanks to this form of training, it should be the development of the latest innovations in any field.

The article also discusses the study of the Bremen Research Institute, where the positive and negative aspects of the dual professional education have been investigated.

Dual educational process, as summarized in the study maintains educational potential of society and increases the number of students in accordance with the requirement of employment in qualified jobs. The dual education system also supports those who want to practice-oriented education.

In conclusion, the article gives the results of a scientific mission on the development of a dual professional education in Germany and proves the efficiency of the German model of education - dual education in Kazakhstan.

Key words: dual education, system of dual education, primary professional education, practice-oriented education, the integration of production and education.

В статье рассматриваются и анализируются актуальность и опыт развития дуальной формы профессионального образования Германии и совершенствование основы реанимации традиций ремесленного обучения в условиях рыночного современного мира. Рассматривается система «триального» профессионального образования, которая становится моделью уже будущего для Германии, и благодаря этой форме обучения оно должно стать освоением самых последних инноваций в какой-либо сфере. В статье также рассматриваются исследования Бремерского исследовательского института, где были исследованы положительные и отрицательные моменты дуального профессионального образования. В заключении статьи даются результаты научной командировки по проблемам развития дуального профессионального образования в Германии и обосновывается эффективность использования немецкой модели обучения – дуального образования, в Казахстане.

Ключевые слова: дуальное образование, система дуального образования, первичная профессиональная образования, практико-ориентированное образование, интеграция производства и образование.

^{1*}Бердібаева С.Қ., ²Гарбер А.И., ³Садықова Н.М.,
³Байжұманова Б.Ш., ³Бердібаев С.Қ., ¹Файзулина А.К.

¹Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

²Лейпциг университеті,
Германия, Лейпциг қ.

³Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Астана қ.

*E-mail: berdybaeva_sveta@mail.ru

**КӘСІБИ БІЛІМ
БЕРУДІҢ ДУАЛДЫ
ЖҮЙЕСІ:
МӘСЕЛЕЛЕР ЖӘНЕ
КЕЛЕШЕГІ (GERMANIA
МЫСАЛЫНДА)**

Білім беру жүйесінің шешетін басты міндеттерінің бірі өндіріспен тығыз байланыста болып, әрі интеграциялауға байланысты кәсіби дайындаудың жаңа моделін қалыптастыру болып табылады. Осы міндеттерді шешуде Германиядағы кәсіби білім берудің дуалды формасын дамыту тәжірибелерінің маңызы өте зор, қолөнерге оқытуды дамытудың дәстүрлі негізін жаңа уақыт талабына орай жетілдіру мен кәсіби оқытуды дамыту үшін біздерге үлкен тәжірибелік жолды көрсете алады.

Дуалды білім беру жүйесі дегеніміз таңдаған мамандығы бойынша білімді 2 оқу орнында алады, яғни білім беру мәселесіне 2 мекеме қатысады.

Бір жағынан, ол кәсіби мектеп, ал екінші жағынан, оқытатын кәсіпорын, екеуі де бір-біріне тәуелсіз серіктестіктер болып саналады.

Германияда кәсіби білім беру жүйесін «дуалды» деп атайды, себебі қажетті кәсіби практикалық білімдер мен дағдыларды кәсіпорында алса, ал теориялық білімді, жалпы білімді кәсіби мектептерде алып, екі жақты құрылымнан құрылады [1].

Европадағы басқа мемлекеттерге қарағанда Германияда кәсіби білім берудің дуалды жүйесі жастарды алғашқы еңбек нарығында интеграциялануға мүмкін етеді. Дуалды білім беру жүйесінің неміс моделі, сондай-ақ Австрия мен Швейцарияда да таралған.

Статистикалық мәліметтер бойынша Европаның өзінде 25-ке дейінгі жұмыс іздеген жастардың саны 6 млн адамды құрап отыр. Испания мен Грецияда бұл көрсеткіштер бойынша мәліметтер 50%-дан асып кеткеніне біраз болғаны белгілі. Ал Германияда жұмыссыз жастардың көрсеткіші бар болғаны 8% ғана көрсетеді, яғни барлық континенттер бойынша ең төменгі көрсеткіш.

Бұл күндері Италия мен Испанияда дуалды кәсіби білім беру мәселесіне өте қатты ден қойылуда. Нидерландияда дуалды кәсіби білім берудің тұтастай жүйесін жасау қолға алынған.

Германияда алғашқы кәсіби білім алу дуалды білім беру аясында жасалады. Көп адамдар ойынша дуалды білімді жоғары оқу орнына түсе алмағын жастар алады деп, алайда шындығында жағдай басқаша болып отыр, жастардың 60%,

яғни 1.6 млн адам оқытудың осы формасын тандап отыр [2]. Кәсіби білім берудің осы моделі жас адамға кәсібін жақсы меңгеруіне қатты көмектеседі.

Оқушыларға орынды көбінесе кіші және орташа кәсіпорындар беріп отыр (80%). Бұл күндері жастар кәсіпорындарда оқып, шәкірт ақылар алады. Жастардың басым көпшілігі (55%) мектептен кейін мемлекет ұсынған 350 ресми мамандықтардың бірін «дуалды жүйеде» алады.

Эксперттердің айтуынша экономикалық даму мен бәсекеге қабілеттілікте әлемдік нарықта тұрақтылыққа ие болған Германия осы дуалды білім берудің негізінде кадрларды дайындауға қол жеткізіп отыр. Дуалды білім берудің сәттілігі оған қатысатындардың барлығына және мемлекетке де тиімді болып отыр [3].

Дуалды жүйе арқылы кадр дайындауға кәсіпорындар көп шығын жасаса да оның қайтарымы нәтижелі болатынын, яғни сапалы кәсіби білімге кеткен шығындардың болашақ капиталға сенімді үлес қосатынын түсінуде.

Сонымен қатар олар тек оқыту нәтижесіне ғана емес оны ұйымдастыру мен мазмұнына да қатты қызығушылық туғызуда. Сондықтанда кәсіби дайындаудың моделі ретінде дуалды білім берудің маңыздылығын көрсетеді және кәсіби кадрларды дайындаудағы өндіріс пен білім беру сфералары арасындағы алшақтықты жоюды мүмкін етеді.

Германия үшін болашақтың моделін «триалды» кәсіби білім беру деп атайды. Оқытудың осы үшінші жағы ең соңғы жаңа инновацияларды қандай да бір сферада игеруге мүмкіндік береді. Әсіресе нәтижелі болады деп кепіл беретін мамандықтар технологиялық өндірістер мен металл индустриясымен байланысты болып отыр.

Осы моделдің авторларының ұйғаруы бойынша білім беру мекемелерінде жетіліп жатқан инновациялық тренингтер білім сапасын көтере отырып, кәсіпорынның шығаратын шығынын азайтып, тиімділікті көтереді.

Дуалды жоғары білім беру үшке бөлінеді [4]:

Оқытудағы интеграциялану: классикалық жоғары оқу орнындағы білім беру қандай да бір мамандық бойынша практикалық кәсіби білім берумен біріктіріледі (білім беру мамандықтар тізімі стандартталған). Оқуды бітіруші жоғары білім мен кәсіби, арнайы білім алғаны туралы диплом алады.

Кәсіби іс-әрекетте интеграциялану: бұл кімде аяқталған кәсіби білімі немесе сол мамандық

бойынша көп жылдық жұмыс тәжірибесі бар адамдарға арналады, яғни кәсіби біліктілікті көтерумен байланысты оқыту формасы жүзеге асады.

Практикада интеграциялану: бұл оқытудың қосарлы түрі, ұзақ практиканы белгілі бір кәсіпорында өткізуді жоспарлайтын оқыту формасын айтады.

Германияда білім беру жүйесі 3 заңмен және бір қағидамен реттелінеді: кәсіби оқыту жайлы заң (BVG); кәсіби оқытуды көздейтін заң; кәсіби оқыту бойынша жастарға арналған заң (BerBVG); еңбекті қорғау туралы заң (JArbSchG); мамандық жайлы қағида (HWO).

Ал жекелей басқа кәсіптер кәсіпке арналған арнайы дайындықты талап ететін оқу міндеттерімен реттелінеді (Ausbildungsverordnungen).

Жастар неге дуалды білім алуды тандайды? Дуалды білім алудың артықшылықтары [5]:

Практикаға, нақты оқу міндеттерін шешуге жақындастырылған оқыту;

Оқытудың барлық мерзімінде шәкірт ақы төленеді;

Оқыту өткізілген сол кәсіпорында жұмыс алу ықтималдылығы өте жоғары (мәселен 2010 жылы бітірушілердің 61% сол оқытқан кәсіпорындарда жұмысқа орналасқан);

Еңбек нарығында дуалды кәсіби білім алғандар көбірек жұмыс таба алады;

Кәсіби білім беру бойынша алынған неміс дипломы халықаралық деңгейде мойындалған;

Біліктілікті жетілдіру мен университеттегі оқуды жалғастыру сәтті карьера жасаудың кепілі болады;

Оқи жүріп оқушылар кәсіпорынның барлық бөлімдерімен толық таныса алады;

Оқу процесінде міндетті түрде алған теориялық білімдері кәсіпорындағы практикамен ұштастырылуға негізделіп жасалады.

Соңғы кездері дуалды кәсіби білім берудің классикалық жүйесі практикалық білімді жоғарғы мектеп деңгейінде орындау үшін көптеген жұмыстар жасауда.

Өз кезегінде мемлекет те дуалды білім беру жүйесіндегі оқу орындарының санын ұлғайтып отыр. Экономикалық тұрғыдан мұндай білім алу өзін өзі қаржыландырумен қамтамасыз етіледі. Бремер зерттеу институты Германиядағы дуалды білім берудің пайдасын талдады: әрбір білім беретін орынның таза табыс көзі жылына 800 еуроны құрайды екен [6].

Зерттеуде көрсетілгендей дуалды білім беру процесі қоғамның білім саласындағы потенциалын сақтайды және білікті жұмыс

орындарына деген оқушылардың ынтасын жоғарылатады. Білім берудің дуалды жүйесі практикаға бағдарланған білім беруге ұмтылғандар үшін де тиімді болып отыр.

Алайда дуалды білім беру моделінің өзіне тән бірнеше қиындықтары мен мәселелері де жеткілікті. Ең негізгі мәселе білім берудің теориялық және практикалық бөлімдерінің арақатынасына байланысты туындайды.

Дуалды білім беру жүйесінің позитивті имиджіне қарамастан кәсіпорындар оқыту үшін берілетін орындарды төмендетіп отыратыны байқалады.

Ұсынылған оқу орындары және оларға деген сұраныстардың құрылымдық сәйкессіздігі: ұсынылатын оқу орындары сол кәсіпорындар қай аймақта орналасуына байланысты және солардың қажеттіліктеріне қарай оқу орындарын ұсынуға тырысады.

Сондықтанда кейбір мамандықтар жастар үшін қызықты емес, әрі кейде сол ұсынылатын орындарға оқушылар толмай қалатын жағдайлар да кездеседі.

Оқушылардың жеткіліксіз тұлғалық кемелденуі де мәселені ушықтырады: орта білімі бар аттестаты болса да, оқушылар дуалды білім беру жүйесі аясында қойылатын талаптарға әрдайым сәйкес келе бермейді.

Берілетін білімдер сапасы толық жоғарғы деңгейді қамти алмайтын кездер де болады. Оқытудың мазмұны мен оқыту әдістері көбінесе сол кәсіпорыннан тәуелді болады және оның практикалық іс-әрекет ерекшелігімен анықталады.

Теория мен практиканың осындай комбинациясы бір жағынан осы модельдің табыстылығының кепілі болса, ал басқа жағынан кәсіби дайындаудың біркелкілігін үнемі қамти бермейді. Осыған байланысты дуалды кәсіби беру аясында серіктестікті қамтитын кәсіби мектептердің оқытушыларының біліктілігін арттыру қажеттілігі жайлы сұрақтар міндетті түрде туындайды [7].

Дуалды білім беру концепциясы сенімді түрде өрістеуде: теориялық білім алып жатқан жерден, практикалық білімді беретін дуалды білім беру элементі болып табылатын кәсіпорын сол маңайда орналасқан; кәсіпорын оқыту процесінде зерттелінеді; оқушылар мен кәсіпорын келісім шартпен байланыстырылған; осындай келісім шарт кейбір елдерде кейін жоғарғы мектепке түсудің шартына айналып отыр.

Бұл келісім шарт оқу жоспарымен, практикалық сабақтардың өту фазаларымен жә-

не оқытудың келесі сатысына өтуге берілетін рұқсатпен реттелінеді. Оқу жоспарына байланысты да кейбір қиындықтар болып отырады, мәселен оқу жоспарымен ортақ келісу үшін оқу орны мен кәсіпорын арасында байланыс орнатудың өз ерекшеліктері болады, сондықтанда дуалды оқу жүйесін ұйымдастыруда осы жағына көп мән беріледі.

Сонымен қатар оқытудың мазмұны мен формасына байланысты және практикалық сабақтардың санына қатысты келіспеушіліктер туындайды. Практикалық семестрді оқу жоспарына интеграциялауда да шешілмей жатқан сұрақтар кездеседі. Оқушылармен жұмыс үнемі толыққанды болмай жатады.

Дуалды оқыту сонымен қатар кәсіби колледждерде қолданылады. Алайда «дуалды жүйе» барлық мамандықтарды толық қамтымайды. Мәселен оған мемлекеттік қызмет сферасына байланысты мамандықтар кірмейді.

Сапаның жоғарғы Европалық стандарттары, өндірістегі жаңа технологиялар, өнімдерді тарату жылдамдығы жұмыскерден үнемі өзін оқыту, яғни біліктілігін көтеріп отыруды талап етеді. Кәсіпорындар жылына осы бағытта көптеген қаржылар бөліп жатса да технологиялық прогрестердің жылдамдығы адам мүмкіндіктерінен озып кетуде.

Жекеменшік өндіріс пен мемлекеттік кәсіби мектептердің бірлескен әрекеті заңдармен реттелінеді, міне осы жағдай дуалды білім берудің өз ерекшелігін бекітеді. Жалпы мақсатқа жету үшін осы екі оқу бағыты өз күштерін бірге жұмылдырады.

Базалық кәсіби оқытудың өндірістік компоненті ретінде дуалды жүйе Қазақстандық білім беруге де аса тиімді болары сөзсіз, әрине өз қиындықтары да жеткілікті, әрі қоғамда әлеуметтік-экономикалық мәселені туындатуы да мүмкін.

Сондықтанда «дуалды оқыту» мәселесі бойынша білім беру мен еліміздің экономикасындағы заңдар мен нормативті құжаттардың ерекшеліктерін және әлемдік интеграциялық процестердің дамуын ескере отырып пайдалы жағын алуымыз керек.

Дуалды білім берудің европалық тәжірибесін ғылыми зерттеуде тек европалық әріптестердің жеткен жетістіктерін ғана талдап қоймай, қазіргі жаңа уақытта өндіріс пен мектептерді кооперациялауда туындайтын мәселелер мен қиындықтарды жеңу тәсілдері мен механизмдерін зерттеу мүмкіндіктеріне қол жеткізу қажет.

Осылайша нақты кәсіпорындардың нарық еңбегіндегі қажеттіліктеріне және жастардың

мансаптық және әлеуметтік күтулеріне бағдарланған болашақ мамандарды дайындауда дуалды жүйені құру, кәсіби білім беру мен кәсіпорындардың өзара әрекетін қамтамасыз етудің жаңа сапалы деңгейін жасай отырып, мамандарды дайындаудың жаңа сапалы мазмұнын қамтамасыз етуге болады.

Тараз мемлекеттік педагогикалық институт аясында жұмыс жасап жатқан «Жоғарғы педагогикалық білім беруді модернизациялау: Тараз мемлекеттік педагогикалық институты мен Назарбаев интеллектуалды мектебінің инновациялық ынтымақтасу мысалында педагогикалық кадрларды дайындауға оқытудың дуалды жүйесін ендіру мен тарату» атты мемлекеттік грант есебінен қазақстандық бірнеше ғалымдар (профессорлар К.Ж. Бұзаубақова, Ж.Т. Сарыбекова, С.Қ. Бердібаева) үстіміздегі жылдың маусым-шілде айларында (28.06.-14.07.2015) арнайы ғылыми іс-сапармен Германияда Лейпциг университетінде болып, осы дуалды білім беру жүйесі бойынша тәжірибелер алмасты.

Ғылыми іс-сапар барысында Лейпциг университетінің екі профессорымен алдын ала келісім бойынша арнайы кездесу өтті және Германиядағы дуалды білім беру жүйесіне қатысты көптеген тәжірибелер алынды.

«Дуалды білім берудің мемлекеттік стандартына» қатысты «Германиядағы білім берудің дуалды жүйе концепциясы» бойынша бір-

неше бағытта жұмыстар жүзеге асырылды. Атап айтсақ, педагогтарға кәсіби білім берудің дуалды жүйесі концепциясы, болашақ мамандарды дайындаудағы оқытудың дуалды жүйесі аясында кәсіби білім беру бойынша Лейпциг университетінің оқу жоспарларын талдау, Лейпциг университетіндегі педагог мамандарды дайындаудағы модульды оқыту бағдарламасымен танысу, оқу практикаларының құрылымы мен түрлері туралы тәжірибелер.

Сонымен қатар Лейпциг университетінің кітапханасында Германиядағы дуалды білім беру бойынша ғылыми-әдістемелік әдебиеттермен таныстық, соның негізінде заңды құқықтық актілерді талдай отырып Германиядағы дуалды білім берудің әдістемелік потфолиосы жинақталды.

Лейпциг университетінің профессоры, Anatoli Rakhkochkine (халықаралық және мәдениаралық салыстырмалы білім беру кафедрасы) мырзамен келісім шартқа қол қойылды, осы келісім шарт негізінде бірлескен зерттеу жобаларының жоспары талқыланды.

Сонымен қатар, осы Лейпциг университетінің профессоры, Konrad Reschke мырзамен кездесу барысында (клиникалық психология кафедрасы) психологтарға арналған стресс жағдайындағы жұмыстар бойынша Қазақстанда ұйымдастырылатын мастер кластың жобасы талқыланды. Көптеген ғылыми тәжірибелер мен идеялар алып қайттық, ендігі міндет соларды жүзеге асыру.

Әдебиеттер

- 1 «Дуалды білім беру» деген не <http://www.s-hb.de/duale-ausbildung-de/>
- 2 Екі жақты оқыту experti: [HTTP://www.bundesregierung.de/](http://www.bundesregierung.de/)
- 3 Екі жақты кәсіби білім беру халықаралық ренессансқа әкеле ме? Ұсыныс: кәсіби суреттемені интернационализациялау бойынша бастама: [//image-ungsklick.de](http://image-ungsklick.de)
- 4 Екі жақты зерттеу – кәсіби тәжірибені зерттеп білу: <http://www.hochschulkompass.de/studium/run>
- 5 Германиядағы оқытудың екі жақты жүйесі: [/http://www.faz.net](http://www.faz.net)
- 6 Екі жақты оқытудың experti: <http://www.dradio.de>
- 7 Германиядағы кәсіби білім берудің келешегі мен жағдайы [/HTTP://vt_061205](http://www.vt_061205.de)

References

- 1 What is meant “dual education”?: <http://www.s-hb.de/duale-ausbildung-de/>
- 2 Export dual training: <http://www.bundesregierung.de/Content/DE/Artikel/2013/04/2013-04-24-exportschlager-duale-ausbildung.html>
- 3 It Comes to an international renaissance of dual professional education? Recommendation: initiative for internationalization of professional images, at: <http://image-ungsklick.de/a/70186/kommt-es-international-zu-einer-renaissance-the-dual-vocational-training/>
- 4 Dual studies - Study and professional experience: <http://www.hochschulkompass.de/studium/rund-ums-study/study-forms/dual-studium.html>
- 5 Astheimer S. Dual system training made in Germany: [/http://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/arbeitswelt/dual-system-education-made-in-germany-12089806.html](http://www.faz.net/aktuell/beruf-chance/arbeitswelt/dual-system-education-made-in-germany-12089806.html)
- 6 Export dual training: <http://www.dradio.de/df/sendungen/europaheute/2114058>
- 7 M. Weichhold state and future of vocational training in Germany / lectures of the federal Freedom of Science: http://bund-freedom-of-science.de/downloads/texte/vt_061205_reichhold.pdf